POLITIKER — HVERV ELLER ERHVERV

Vederlag til politikerne før og nu

KRISTIAN HVIDT

Blandt de talrige store og små problemer, som parlamenter over den ganske verden skal debattere og lovgive om, er der eet, der kan bringe de folkevalgte medlemmer i en vis forlegenhed og for en tid hæmme talestrømmen. Det er spørgsmålet om fastsættelsen af parlamentmedlemmernes eget vederlag. I alle lovgivende forsamlinger kommer problemet op med mellemrum, og hver gang rejser der sig kritiske røster i pressen, udtryk som »levebrødspolitikere« og »pampere« er uundgåelige. Spørgsmålet er ømtåleligt, men ikke desto mindre af en betydning for hele det demokratiske systems funktion, der ikke må undervurderes[1]).

Den aristokratiske samfundsopfattelse forudsatte, at rådgivende deltagelse i statens styrelse skulle opfattes som en art offentligt ombud, der principielt set burde udføres uden egentligt honorar, og heri indgik den underforståede mening, at statsstyrelsen var i bedre hænder hos »eliten«, de velhavende, end hos de store uvidende masser. Med lighedsideens fremtræden efter den franske revolution fulgte også problemet, at hvis man ville udstrække valgretten og valgbarheden til større dele af befolkningen, måtte man også gøre det praktisk muligt for de valgte at udføre hvervet. Man fandt imidlertid hurtigt ud af, at der i spørgsmålet om vederlaget lå en mulighed for at begrænse kredsen af valgbare, idet intet eller et meget lavt honorar kun ville sætte de mere velhavende klasser i stand til at lade sig vælge. Valgretten kunne da udstrækkes til en videre kreds uden risiko for et »pøbelherredømme«. I den tyske rigsforfatning af 1871 benyttede Bismarck sig af denne mulighed for census, idet der i § 32 udtrykkeligt var fastslået, at medlemmerne ikke måtte modtage nogen form for diæter eller vederlag[2]). Også medlemmerne af det engelske Underhus var ulønnede. Først i 1911 gennemførte Lloyd George et årligt vederlag[3]).

---

[1]) En kort oversigt over spørgsmålet er givet af Vagn Bro i Den danske Rigsdag 1849–1949, IV, s. 304 ff.

[2]) Röhring & Sontheimer: Handbuch des Deutschen Parlamentarismus, München 1970, s. 119. I 1906 ændredes loven, så medlemmerne fik en mindre godtgørelse. Jfr. Loewenberg: Parliament in the German Political System, 1966, s. 48.

[3]) Indtil slutningen af 1700tallet var det en sædvane, at valgkredsen betalte deres medlemmer af Underhuset et vederlag under sessionerne i London. Pepy's beklager et sted i sine dagbøger ophøret af denne sædvane og udtaler frygt for, at det vil

Overhusets medlemmer arbejder derimod endnu i dag – i hvert fald formelt – uden vederlag. I realiteten gives der dog til the peers et beløb på £ 8.50 pr. mødedag til dækning af udgifter ved opholdet i London. I den svenske forfatning af 1866 tjente 1. kammerets medlemmer oprindeligt uden løn, medens 2. kammeret fik et ret rigt tilmålt »arvode«[4]).

Overalt i europæiske forfatninger er man gået ud fra den hovedregel, at medlemskab af parlamentet var et æreshverv og en slags borgerligt ombud og har derfor omhyggeligt undgået betegnelsen løn, men kaldt betalingen vederlag, godtgørelse, erstatning for tabt arbejdsfortjeneste, eller udgifter ved varetagelse af hvervet. Undtaget herfra er England, hvor udtrykket »salary« udtrykkeligt bruges[5]).

Langt vigtigere end dette formelle princip er de politiske betragtninger, der er blevet lagt til grund ved fastsættelsen af betalingen for politisk arbejde for samfundet. For at demokratiet kan virke som et sandt folkestyre sådan at forstå, at alle i samfundet økonomisk set skal kunne have mulighed for at modtage valg til de folkevalgte forsamlinger uden at lide afsavn, må der regnes med et vist minimum for vederlaget. Det må kunne dække den jævne mands udgifter til ophold i hovedstaden under møderne, altså et diætsystem som det, der ydes for borgerlige ombud til strandfogeder, domsmænd, tilforordnede ved valg etc. For konservative politikere, der ønskede de fattige klasser udelukkede, måtte det være nærliggende at slå på, at æren var betaling nok for folkets udkårne. På den anden side kan det hævdes, at hvis ikke vederlaget holdes i en vis højde, vil folkestyret ikke kunne rekruttere de rigtige mennesker, og beløbsrammen kan blive endog meget vid for at sikre sig, at også erhvervslivets ypperste repræsentanter skal føle tilskyndelse til at deltage i statens styrelse. Det er dette synspunkt, der er anlagt i USA, hvor medlemmer af Kongressen får lønninger, der er mange gange større end nogen steder i Europa[6]). Maksimum for parlamentsvederlag ligger der, hvor forargelsen for alvor begynder at melde sig i den offentlige mening. Og pressen har været en årvågen vogter i så henseende.

ændre Underhusets sammensætning. Wilding & Laundy: An Encyclopedia of Parliament, London 1968, s. 537. Report of the Committee on the Remuneration of Ministers and Members of Parliament, 1964, Command Paper 2516, s. 3 ff.

[4]) E. Håstad: The parliament of Sweden, London 1967, s. 153 f. I Belgien fik senatets medlemmer efter grundloven af 1830 et vederlag, der kun var 1/3 af deputerkammerets – dette er stadigt gældende. P. Wigny: Propos constitutionelle, Bruxelles 1963, s. 252.

[5]) Se M. A. F. Schepel: Report on the payment of Members of Parliament, i: Constitutional and Parliamentary Information (udgivet af Interparlamentarisk Union) 1951, s. 195 f.

[6]) For tiden ligger senatorers vederlag på $ 42.500 lig ca. 290.000 kr., hvortil kommer beløb til kontorhold, der varierer mellem $ 311.000 og 550.000 efter størrelsen af den delstat, de repræsenterer. Se Daily Telegraph 28/11 1972. Jfr. oversigten fra 1880 nedenfor.

I nutidens parlamenter, der rummer medlemmer af snart sagt alle sociale klasser, stenrige og ludfattige mellem hinanden, er fastsættelsen af et passende vederlag en vanskelig sag. Hvad er rimeligt og passende? I Danmark såvel som i talrige andre lande har man valgt den udvej at se spørgsmålet i sammenhæng med statens lønningssystem, finde en mellemlønnet tjenestemand i hierarkiet og koble medlemmernes vederlag ind på dette løntrin således, at det vil variere i takt med dette. I Danmark har folketinget sat sig fast på en løn, der stort set svarer til en tjenestemandsansat ekspeditionssekretær i ministerierne[7]), og dette synes at svare nogenlunde til niveauet for parlamentsmedlemmers vederlag i de fleste andre europæiske lande[8]). Med denne sammenkobling af vederlaget til tjenestemandslønningerne – lønklassen nævnes udtrykkelig i valglovens § 83 – er man kommet i den ejendommelige situation, at den folkevalgte forsamling aflønnes efter takster, der fastsættes efter forhandling mellem de store interesseorganisationer og staten. Vederlaget bestod pr. 1. april 1972 i et grundvederlag, der er ens for alle medlemmer, på 75.116 kr. og et tillæg efter medlemmernes bopæl, der varierer mellem 7337 kr. og 21.630 kr. Hertil kommer en tjenestemandslignende pension efter medlemskab i mere end 8 år og en efterlønsordning ved ophør af medlemskab[9]).

Der er altså i de seneste årtier gjort meget for at skabe en vis ensartet økonomisk tryghed for de politikere, der giver den overvejende del af deres tid til folketingsarbejde. Men lighed i økonomisk henseende kan egentlig ikke siges at være til stede. Medlemmer bosiddende i København har bedre mulighed for at varetage et arbejde ved siden af det politiske end provinsboerne blandt folketingsmænd- og kvinder. Den frie adgang til flyverejser for medlemmerne har dog i nogen grad udlignet dette forhold. Men navnlig har statens tjenestemænd en fortrinsstilling frem for folk fra det private erhvervsliv ved at kunne bibeholde i hvert fald dele af deres tjenestemandsløn, uanset at de træder uden for nummer, så længe folketingsmandatet varer[10]). At finde en løsning på denne uensartethed er vel næppe muligt. Staten er moralsk forpligtet som en slags forbillede til at

[7]) Lønrammen blev første gang fastslået i betænkningen Rigsdagstidende 1964/65 till. B sp. 44, jfr. forh. sp. 2317. Efter tjenestemandsloven 1969 reguleredes vederlaget ved lov 576, 19/12 1969, jfr. motiverne i tillæg A, 1969/70 sp. 1213.

[8]) I Betänkande över Riksdagsarvodena, Stockholm 1958, er s. 30 foretaget en beregning af forholdet mellem vederlag og kontorchefsløn i en lang række stater.

[9]) Valglovens §§ 83–92. Pensions- og efterlønsordningen blev indført ved valglovsændring af 12/7 1946, men er siden ændret flere gange.

[10]) Oprindelig bibeholdt embedsmænd, der valgtes til Rigsdagen, deres fulde løn, men var »forpligtede til på egen bekostning at skaffe deres embede bestyret under deres fravær på tilfredsstillende måde.« Justitsministeriets skrivelse af 18/11 1848. Nu er forholdet blevet mere differentieret efter Lønningsministeriets bekendtgørelse nr. 455 af 12/11 1970, der ophævede det tidligere cirkulære nr. 364 af 28/11 1946. I 1972 havde omkring 60 af tingets 179 medlemmer tjenestemandsindkomster ved siden af vederlaget.

give sine ansatte mulighed for adgang til de forfatningsmæssige organer, medens på den anden side det private erhvervsliv ikke ser nogen grund til at gøre økonomiske ofre for sine funktionærer i så henseende.

Det, som især set fra et historisk synspunkt har interesse ved fastsættelsen af parlamentsmedlemmers vederlag, er, om det nu eller tidligere i dansk historie er blevet fastsat så lavt, at det så at sige har dannet en social barrière i det politiske liv, forhindret visse sociale grupper i at blive repræsenteret på tinge, fordi de ikke havde råd til at modtage valg. Blev demokratiet mindre demokratisk som følge af dette? Når akademikere, godsejere og embedsmænd var så stærkt repræsenteret i rigsdagen i det 19. århundrede, som professor Povl Bagge har vist i en afhandling[11]), skyldtes det bl. a., at det fortrinsvis var disse sociale grupper, der havde råd til at ofre størstedelen af deres tid på rigsdagsarbejdet!

Ved udarbejdelsen af stænderreskriptet efter 1830 syntes det at have været en selvfølgelighed, at der skulle gives de kommende stænderdeputerede diæter i mødeperioden. Tilsyneladende fulgte man i så henseende systemet i den preussiske landdag, hvor der blev givet noget svarende til 4 danske rigsdaler pr. dag til medlemmerne. Dette blev gennemført, uanset at både kancellipræsidenten, Stemann, samt A. S. Ørsted fandt, at beløbet var for højt[12]). Førstnævnte fandt det urimeligt, at de deputerede skulle føre »en mere yppig levemåde end ellers«, og sidstnævnte var bange for, at »diæterne kunne blive en drivfjeder til at attrå sæde i forsamlingerne«. Forskellige omstændigheder synes at tyde på, at de 4 rigsdaler pr. dag efter samtidens pengeværdi var et ret rigeligt »traktement«[13]).

Da den grundlovgivende rigsforsamling trådte sammen i oktober 1848, sendte justitsminister Bardenfleth meddelelse til forsamlingens formand, Schouw, at medlemmernes diæter ved kongelig resolution var foreslået fastsat til 2 rigsdaler, altså kun det halve af, hvad det havde været i stænderforsamlingerne[14]). Det er tydeligt, at dette kom noget bag på en stor del af Rigsforsamlingens medlemmer. Da sagen kom for i »komitéen« og siden blev sat til debat i selve forsamlingen, kom det frem, at medlemmerne som flest havde stillet sig til valg under den forudsætning, at diæterne lige som i stænderforsamlingerne skulle være 4 rdl., og det vedtoges med 94 stemmer mod 46, at sådan skulle det være, hvorefter dette blev bekræftet ved en ny kongelig resolution.

---

11) Historisk Tidsskrift 12. rk. IV, s. 423 ff.

12) Hans Jensen: Stænderforsamlingernes historie I, 1931, s. 162 f., jfr. s. 229.

13) Jfr. forhandlingerne i Roskilde, da der i 1838 indsendtes andragende om nedsættelse af diæterne til 2 rdl., Hans Jensen II s. 68.

14) Sagen synes ikke at have været drøftet i Statsrådet. Brevet findes i Rigsforsamlingens arkiv i Folketingets bibliotek.

Men som det ses af stemmetallene, var der en trediedel af Rigsforsamlingen, der ønskede vederlaget reduceret. Mindretallets ordfører var I. C. Drewsen, der allerede i 1835 havde stillet forslag i Roskilde Stænder om helt at afskaffe diæter til medlemmerne for at demonstrere forsamlingens uegennyttighed over for vælgerne[15]). Hans virkelige hensigt med forslaget: at forhindre »bønder og jævne borgere« i at modtage valg, som han afslørede i et brev til Jonas Collin[16]), kendtes antageligt også af andre af hans kolleger i forsamlingen. Forslaget blev så overbevisende fremført, at det var på nippet til at blive vedtaget (34–34)[17]). Drewsens opfattelse var antagelig ikke ændret, da han i 1848 talte i rigsforsamlingen for at bibeholde regeringens forslag. Som dokumentation for, at 2 rdl. skulle være nok, refererer han, at en kaptajn i hæren havde indlogeret sig på hotel Phønix i Bredgade og incl. kosten betalt 8 mark pr. dag, hvorefter han altså ligefrem havde 4 mark tilovers af 2 rigsdaler. Eksemplet synes at give en vis målestok for det foreslåede vederlags reelle værdi i tiden. Men Drewsen appellerede også til medlemmernes nationalfølelse i denne sag. Hvis medlemmerne ville nøjes med 2 rdl. pr. dag, ville forsamlingen spare penge nok til en batallion soldater – og hvem ved, om ikke netop denne batallion kunne vende krigslykken i hertugdømmerne[18]).

Fra bondevenner som skolelærer Jungersen og folkeskjalden Fr. Barfod blev der advaret stærkt mod at nedsætte diæterne; det ville udsætte folkefriheden for en truende fare, ja, Jungersen hævdede endog, at flere ville nedlægge deres mandater, hvis vederlaget kun blev 2 rdl. pr. dag[19]).

Da Rigsforsamlingens diæter blev behandlet i komitéen, fremkom et forslag, der fik langtrækkende følger. Det blev udtrykkeligt forbudt medlemmerne »at de fornemmere afstår fra diæterne formedelst fædrelandets trykkende stilling«. Dette skridt mod økonomisk pression af mindrebemidlede medlemmer indgik siden i valglovens § 99 i formuleringen: »Enhver rigsdagsmand er forpligtet til at modtage den fastsatte daglige godtgørelse«, en bestemmelse, der endnu er gældende (§ 83)[20]). Det er sandsynligt, at denne passus indføjedes som en følge af Drewsens forslag 1835, som han måske underhånden har truet med at gentage i 1848.

Regeringens forslag om at halvere diæterne fra 4 til 2 rdl. var ikke udslag af nogen spareforanstaltning, men resultatet af overvejelser om ve-

15) Hans Jensen I, s. 460.
16) Danske Magazin, 6. r., 2, V, s. 258 ff.
17) Hans Jensen II, s. 68. I Viborg stænder 1838 blev et lignende forslag nedstemt 30–18.
18) Rigsforsamlingens forhandlinger sp. 306 og 331.
19) Ibid. sp. 326. Jungersen selv tænkte ikke på noget sådant, da hans vælgere hjemme i Bælumkredsen havde sikret ham mod økonomiske tab ved valget.
20) Lignende bestemmelse findes i Norge, Frankrig, Italien og Schweiz. Schepel op. cit. s. 174.

derlaget som social barrière. Med de rigoristiske censusbestemmelser ved valgene til stænderforsamlingerne var der ikke nogen grund til at holde vederlaget nede på et minimum. Den forsamling af 52 »erfarne mænd«, der skulle være indkaldt efter kundgørelsen af 28/1 1848 som en slags rigsdag, skulle således efter sigende have haft et så kulant vederlag som 6 rdl. om dagen. Men med Rigsforsamlingen, valgt ved lige og næsten generel valgret, var det noget andet[21]).

I det forslag til valglov for den kommende Rigsdag, som forelagdes Rigsforsamlingen, var vederlaget til medlemmerne også indlagt som del af censusbestemmelserne. Monrad havde som bekendt fået gennemført, at de to kamre skulle udgå af samme vælgerkorps og med omtrent ensartede valgbarhedsregler. Men Landstingets karakter af »regulator« var kendetegnet ved, at dets medlemmer ingen diæter skulle have, medens der blev tillagt Folketinget 3 rdl. pr. dag[22]). Disse bestemmelser voldte megen strid i Rigsforsamlingen; men slutningen blev, at man alligevel vedtog at indføre en valgbarhedscensus for Landstinget. Til gengæld tillagdes der begge kamrenes medlemmer ens diæter, 3 rdl. om dagen[23]). Dette vederlag, fastslået i valglovens § 24 (efter 1866 § 99), forblev det samme mere end 50 år efter Junigrundloven[24]).

Spørgsmålet om, hvorvidt et vederlag på 3 rdl. var tilstrækkeligt til, at også uformuende kunne deltage i rigsdagens arbejde skal senere omtales. I nogen grad hænger spørgsmålet sammen med, om medlemmerne havde mulighed for at varetage et arbejde ved siden af den politiske gerning. I så henseende var mulighederne gode i de første årtier efter 1848. Samlingerne varede sjældent over 6 måneder af året, efter Rigsrådets indførelse ofte kun 3–4 måneder[25]). I Ørsteds forfatning af 1854 ligesom i Fællesforfatningen 1855 gik man bort fra ydelsen af diæter og gav i stedet et fast årligt vederlag på 500 rdl., en rigelig honorering i betragtning af Rigsrådets særdeles korte samlinger, men helt i overensstemmelse med tidens tankegang om forholdet mellem censusgrænsen og vederlaget[26]).

I valgloven til Novemberforfatningen 1863 (§ 24) gik man atter bort fra det årlige vederlag og tilbage til Rigsdagens daglige diæter; men Rigsrådets medlemmer fik 4 rdl. daglig, altså én rdl. mere end rigsdagsmæn-

21) Rigsforsamlingens forhandlinger sp. 302.

22) Den danske Rigsdag 1849–1949, I, 1953, s. 77. Lignende system bestod i den belgiske forfatning af 1830.

23) Regeringen foreslog 2, men Rigsforsamlingen øgede til 3 rdl.

24) Når vederlaget kun er fastslået i grundloven, men dets størrelse fastsat i valgloven er det for lettere at kunne regulere det. I Belgien står et beløb i forfatningen, men dette er alligevel talrige gange blevet ændret uden de forholdsregler, der ellers gælder ved forfatningsændringer. Schepel s. 194.

25) Fortegnelse over rigsdagsvalgene, rigsdagssamlingerne m. m., 1942, s. 11.

26) Himmelstrup og Møller: Danske forfatningslove, s. 184 (§ 15) og 93 (§ 36). – Karakteristisk nok holdt Rigsrådet 1854 og 1855 sine møder på Amalienborg.

dene[27]). Da medlemsskaren i de to institutioners kamre for en stor del var identiske, oplevede en række politikere, der sad både i Rigsdag og Rigsråd, for en tid relativt gyldne tider med diæter fra to steder. Så længe det nationale optog alles sind, tog ingen anfægtelse heraf; men med de stærke sociale brydninger under forfatningsforhandlingerne efter 1864 blev også sagen om de dobbelte diæter udnyttet politisk. De konservative medlemmer i begge ting, der var »dobbeltgængere«, indgik i 1865 og 1866 den overenskomst, at de ville afstå helt fra Rigsrådets diæter og kun bibeholde Rigsdagens[28]). Den kyniske måde, hvorpå konservative blade som Fædrelandet, Dagbladet og Folkets Avis hængte de medlemmer af Bondevennerne ud, der ikke ville følge den konservative parole, viste tydeligt, hvad der var hensigten. Det var et effektivt pressionsmiddel mod uformuende »Venstreorienterede« som I. A. Hansen, Gert Winther, Søren Kjær og fire andre af Bondevennerne og kredsen omkring Jysk folkeforening[29]).

Et lignende forsøg fra velhavende konservative på at klemme de mere ubemidlede medlemmer på pengepungen fandt sted nogle år efter, da kampen mellem Folketing og Landsting var blevet skarpere. En af Landstingets mest velhavende medlemmer, kammerherre Ove Sehested-Juul til Ravnholt foreslog 1871 i en række artikler i Dagens Nyheder, at vederlaget skulle reduceres væsentligt. At formålet hermed i første række var at rense Folketinget for de mange fule venstremænd, vovede kammerherren ikke at fremføre; hans motivering var, at det skulle medvirke til at forkorte rigsdagssamlingerne, der de foregående år først var sluttet hen på forsommeren som følge af vanskeligheder med at få finansloven vedtaget[30]). I. A. Hansen, hvis problemer med at få diæterne til at slå til siden sørgeligt afsløredes, gjorde voldsomme udfald mod forslaget og forslagsstilleren, men formåede dog ikke at mane forslaget helt i jorden. Den insinuation, at venstres store modvillighed og tøven i lovgivningsprocessen dybest set var forårsaget af, at så kunne medlemmerne desto længere tid hæve det fyrstelige honorar, levede – som det skal ses – videre i årtier efter.

Sparsommelighed i statshusholdningen var en af venstres hjertesager. Ikke mindst i spørgsmål om embedslønninger var Venstre særdeles påholdende, og det var derfor naturligt, at Folketinget heller ikke kunne foreslå nogen forhøjelse af medlemmernes diæter. Fra 1879 og de følgende samlinger foreslog ministeriet Estrup over finansloven samt ved en lang række lovforslag en øgelse af de højere embedsmænds lønninger. Forslagene af-

[27]) I. A. Hansen foreslog 3 rdl., men blev overstemt af de konservative. Morgenposten, 7/5 1866.

[28]) Rigsrådets valglov havde ikke bestemmelsen om pligten til at modtage diæterne.

[29]) Fædrelandet 3/5 1866. Se I. A. Hansens svar til »de embedsmandige blade« i Morgenposten 7/5.

[30]) Dagens Nyheder nr. 242/1871.

vistes af Venstre, og sagen bidrog i høj grad til den heftige krise i foråret 1881, der kulminerede med Folketingets opløsning og valget den 24/5 1881[31]). Da det nyvalgte folketing trådte sammen, forsøgte regeringen et taktisk udspil for at få lønningssagerne til at glide – så at sige under devisen: »den, der smø'r godt, kø'r godt«. Regeringen stillede forslag om en forhøjelse af medlemmernes diæter! Hvis Venstre »bed på krogen«, ville embedsmændenes lønninger dermed være sikret forhøjelse og finansloven reddet i land. Tilsyneladende var regeringen blevet meget kulant. I stedet for de sædvanlige 6 kr. pr. mødedag (svarende til de 3 rdl. efter møntreformen) skulle medlemmerne have 4 kr. pr. dag i *hele* valgperioden, altså også uden for rigsdagssamlingerne, en jævnt flydende indtægt i modsætning til tidligere. Dermed fjernedes også den nagende mistanke om, at nogen skulle trække samlingerne ud for at hæve et større vederlag[32]).

Lovforslagets karakter af lokkemad var ikke til at tage fejl af[33]). I Landstinget, hvor det først blev forelagt, gik Højres lærdeste jurister ganske uden om sagens kerne, men indvævede sig i subtile diskussioner om, hvorvidt forslaget var i modstrid med grundlovens ord om et *dagligt* vederlag. Til slut enedes man dog ikke alene om forslaget, men også om at forhøje de foreslåede 4 kr. til 5 kr. om dagen – Folketinget skulle spise af hånden[34]). Fristende var det for fattige folketingsmænd med udsigten til en sikker årlig indkomst af 1800 kr. pr. år. Dagen efter Landstingets 1. behandling tog Viggo Hørup sagen under behandling i Morgenbladet med sin mest dræbende satire:

»Hvad er hyggeligt som dansk politik? Kan noget være mere husmoderlig kært end ministeriet Estrups stille syslen med rigsdagsdiæterne, medens folketingsmændene selv tumler sig ude i lidenskabernes malstrøm på valgbevægelsens høje bølger? Det er med folketingsmænd ligesom med mindre børn, de får en dårlig karakter både for flid og opførsel, bliver sat udenfor døren, og stående der mellem anger og trods vokser konflikten for den unge fantast til en højde, som om forsoning var for evigt umulig. Men inde i dagligstuen er virkeligheden en anden, der sidder moder allerede og syr på de nye bukser og tænker ikke på andet, end hvor glad hendes dreng skal blive, når han får dem på. Vi andre var alvorligt vrede over det opløste ting, vi vidste ikke, hvad vi helst skulle dadle, enten den udviste mangel på vilje eller den ligeså beklagelige om end mere undskyldende mangel på evne ... Og så, inden det nye ting har fået tid til at bede om forladelse, er hr. Skeel der med de nye bukser! ...

Vi ved alle, hvilken rolle diæterne spiller i en rigsdagsmands liv, vi har læst i højres aviser, hvorledes de 6 kr. er den egentlige tap, hvorom al politik drejer sig, og navnlig er ingen dannet og indsigtsfuld mand i tvivl om, at de lange samlinger er en simpel

31) Se Anders Tanges brev af 22/4 1881. For venner, som kan tie og tale, 1968, s. 200.
32) Rigsdagstidende 1880–81, sp. 1510–11.
33) Se tekst og tegningen i Punch 1881 s. 184.
34) Rigsdt. L, 1880–81 sp. 1574. I Fædrelandets referat af lovens vedtagelse i Landstinget (7/6 1881 s. 1) står der: »Forslaget om Rigsdagsmænds *Nederlag* vedtoges med 35 mod 10«! Trykfejlen kan vist ikke have været helt tilfældig!

følge af folketingsmændenes umættelige tilbøjelighed til at blive siddende og stable seks-kroner ovenpå hinanden for tilsidst at rejse hjem med hele dyngen og sætte den i sparekassen.«[35]).

Hørup påpegede også, at forslaget forudsatte, at samlingerne ikke varede mere end 8 måneder. Gik møderne ud over maj måned, hvad de havde gjort de tre foregående år, var det »pengene ud af lommerne« – i så fald ville medlemmerne få mere end 1800 kr. i diæter efter det bestående system.

Folketingets behandling af forslaget var betydelig mere »ulden« end Hørups i Morgenbladet[36]). Venstre ønskede ikke at »bide på krogen«, men ville dog gerne holde sagen flydende i et udvalg, der dog forsvandt med den ny opløsning af Folketinget den 6/7 1881. Dermed var der atter lukket for sagen om rigsdagsmænds diæter – der skulle et systemskifte til, førend den penible sag kunne tages op igen.

Det vederlag på 3 rdl. – 6 kroner, som var gældende i mere end et halvt århundrede, var givetvis ikke stort; men en helt præcis fastsættelse af, hvordan det slog til for en ellers uformuende rigsdagsmand er særdeles vanskelig. Det kan imidlertid fastslås, at Danmark lå meget lavt i så henseende i forhold til andre landes parlamenter. Forud for det omtalte lovforslags forelæggelse lod indenrigsminister Skeel sine embedsmænd foretage en sammenligning med andre landes parlamentsvederlag oversat til danske kroner i 1881:

Danmark: 6 kr. pr. dag.
Norge: 12 kr. pr. dag.
Sverige: 1200 kr. pr. år + 10 kr. pr. dag.
Holland: 3000 kr. pr. år.
Belgien: 3600 kr. pr. år.
Frankrig: 6480 kr. pr. år.
Preussen: (landdagen) 13,35 kr. pr. dag.
USA: 30.000 kr. pr. år[37]).

Bortset fra den tyske rigsdag og det engelske parlament, hvor der slet intet vederlag blev ydet, lå de danske rigsdagsmænds diæter, som man ser, yderst ringe, også i forhold til deres kolleger i de andre nordiske lande[38]).

[35]) Morgenbladet, 3/6 1881.

[36]) Folketingstidende 1880–81, sp. 5634 ff. Navnlig var Christen Berg forbløffende positiv i betragtning af situationen.

[37]) Indenrigsministeriets 1. dep., jr. nr. 317/1881. Forholdet var omtrent det samme i 1848 – se Rée's tale i Rigsforsamlingen 1848/49 sp. 3879.

[38]) Om vederlaget i Norge siden 1814 se Stortinget i 150 år, 1964, bd. III, s. 394 ff. 1814–45 fik Stortingets medlemmer et særligt vederlag til tjener og anvist fribolig under samlingerne. Dagpengene gjaldt også under rejsen til og fra Oslo – til gengæld var det statueret, at medlemmerne skulle tilbagelægge mindst 6 mil pr. dag.

A. S. Ørsteds frygt for, at diæternes størrelse »skulle blive en drivfjeder til at attrå sæde« i forsamlingen, var lidet berettiget i 1830'erne, men blev ganske overflødig på langt sigt. I sidste halvdel af 1800–tallet er der meget, der tyder på, at talrige rigsdagsmænd havde store økonomiske bekymringer, og at det langt fra var alle, der havde kvalificeret sig politisk, som havde råd til at lade sig vælge til rigsdagsmænd. Den valgbarhedscensus, som regeringen tilsigtede i 1848 ved at foreslå de lave diæter, fik den måske i nogen grad gennemført, efterhånden som en omend langsom prisstigning gjorde de 3 rdl. pr. dag mindre værd. For politisk aktive i København og omegn var den private økonomi næppe noget problem, fordi de kunne passe et arbejde jævnsides med rigsdagsmøderne. Ligeledes syntes problemet mindre for næsten alle arter af embedsmænd, inclusive lærere, der skulle betale for en vikar, men dog beholdt lønnen. For landbrugere må brugsstørrelserne have været afgørende for, om landbruget kunne bære økonomisk at aflønne en forvalter. For gårdmænd, der spiller en så dominerende rolle i Folketinget efter 1866, synes der ikke at have været nogen vanskeligheder – det mellemstore gårdmandsbrug havde en økonomisk set meget gunstig periode i disse årtier. Derimod var det utvivlsomt særdeles vanskeligt for mindre gårdmænd og navnlig for husmandsklassen at lade sig vælge til rigsdagsmænd. Brugsstørrelsens forudsætning var og er netop mandens og konens arbejdskraft, ikke mindst i forårsmånederne, hvor Rigsdagen havde samling. Uanset om diæternes størrelse her var afgørende, så er det dog et faktum, at husmandsstanden var stærkt underrepræsenteret i Rigsdagen, navnlig i perioden før 1918[39]). Også andre erhvervsgrupper har haft vanskelighed ved at lade sig repræsentere proportionalt på Rigsdagen – det gælder således detailhandlere og håndværkere. Også for dem gjaldt det antagelig, at virksomheden ikke kunne »trives« uden deres stadige, personlige nærværelse.

At fastslå, om vederlagets størrelse havde noget at gøre med dette forhold, eller om det skyldtes manglende politisk vækkelse eller organisation i disse erhvervsgrupper, er såre vanskeligt. Men det synes i hvert fald givet, at det næppe var muligt eller i hvert fald et kunststykke at leve med familie alene af rigsdagsvederlaget. De politikere, der blev partiledere, måtte have noget ved siden af. Blandt Venstres førere blev bladvirksomhed og journalistik en praktisk kombination af politisk kommunikation med vælgerne og en endnu op i det 20. århundrede særdeles lukrativ indtægts-

Rejsen fra f. eks. Bergen til Oslo kunne altså tage ca. 14 dage. Mellem 1866 og 1910 fremkom henved 12 lovforslag om nedsættelse af diæterne, men ingen af dem blev vedtaget.

[39]) Den danske Rigsdag, 1949, IV s. 380. Af i alt 555 medlemmer med landbrug som erhverv 1849–1918 var kun 4 % husmænd; for perioden 1918–48 var det tilsvarende tal 18 %.

kilde. Christen Berg synes i 1880'erne at have levet som grand seigneur på sine bladindtægter[40]); andre var formuende såsom Frede Bojsen og Holstein Ledreborg, og endelig var der dem, der mere eller mindre levede af at administrere det udstrakte net af organisationer, der voksede op omkring Venstre: brandkasser, andelsforeninger, sparekasser etc. I. A. Hansen benyttede sig som bekendt i noget for høj grad af disse administrative æreshverv. Da socialdemokraterne kom ind i Folketinget, udgjorde fagforbundene, hvad agrarorganisationerne var for Venstres ledende personligheder.

Men hertil kom de meget ombejlede embeder i Folketinget, der var lønnede: de to statsrevisorstillinger, som ved siden af diæterne gav en månedsløn på 100 – senere 150 kr. pr. måned året rundt. For fremtrædende politikere var opnåelsen af dette embede noget af en redningsplanke. Sophus Høgsbro, der allerede 1860–66 havde været statsrevisor i Rigsrådet og siden blev det i Rigsdagen, kunne næppe eksistere og have råd til at udgive Dansk Folketidende uden denne faste indtægt. Da han mistede posten i 1879 som følge af splittelsen i Venstre, var der katastrofestemning over hans breve[41]). Venner af ham tænkte på en indsamling for at hjælpe ham over den økonomiske misère. Men året efter vandt han posten tilbage. Værre var situationen for den gamle hæderkronede Balthazar Christensen, der i 1880 efter 25 års tjeneste som statsrevisor blev fundet for gammel til embedet og derfor ikke genvalgt[42]). I hans parti, De Moderate, overvejede man derfor, at hver af de 25 medlemmer skulle give 8 kr. pr. måned af deres diæter til Balthazar Christensen – de fleste erklærede kun at kunne afse 6 kr. pr. måned – og desuden blev der foranstaltet en indsamling på Fyn, hvor Christensen var valgt[43]). I 1881 vedtoges imidlertid et særligt lovforslag om »adgang til livrente for mænd, der i 25 år har udført statsrevisorhvervet«, der kunne formilde det sidste år af den gamle hædersmands liv[44]).

Flertallet af Folketingets medlemmer kom fra provinsen og boede det meste af året på pensionater rundt om i København under temmelig puritanske forhold. At vederlaget i 1880'erne ikke kunne slå til som betaling på de fornemmere københavnske hoteller, som Drewsen havde hævdet det i 1848, kan ses af en sammenligning med almindelige embeds-

40) Se den malende skildring af et besøg hos Berg i Sophus Schandorphs erindringer, II 1898, 78–79.

41) Høgsbros breve og dagbøger II, 1923, s. 92 og 98. Høgsbro kæmpede også en hård kamp for at sikre det samme embede til sine nærmeste slægtninge, Svend Høgsbro og Harald Holm. Se Høgsbros breve og dagbøger II, side 197, 204 og 208.

42) Bojsen lånte ham da 2000 kr. Frede Bojsens politiske erindringer, 1963, s. 105.

43) Nyborg-kredsen indsamlede 40 kr., der satte Christensen i stand til at foretage en rejse til sin datter i Fredensborg! Anders Tangers breve til R. Winkler, Århus 1968, s. 175, 178 og 182.

44) Till. A, sp. 4361. Lov af 14/6 1881.

lønninger. I Rigsdagens regnskabsoversigt for samlingen 1881–82, der varede fra 3/10 til 20/5, fremgår det, at Rigsdagens medlemmer hver havde fået udbetalt i alt 1044 kr. i diæter[45]). Dette kan sammenlignes med de årlige lønninger for nogle af Folketingets embedsmænd samme år:

Bureauchefen	2.933 kr.[46]
Landstingssekretær	2.610 kr.
1. stenograf	1.830 kr.
1. korrektør	1.330 kr.
Bibliotekaren	1.050 kr.[47]
Brændebæreren	674 kr.
Folketingets fyrbøder	576 kr.

Af stenografkorpset på 15 lå flere på omtrent samme niveau som folketingsmedlemmerne. Svend Høgsbro (der samtidig var overretssagfører) havde som stenograf 1060 kr. med 9 års anciennitet og forfatteren Erik Skram noget lignende. I de fem »gamle« ministerier lønnedes embedsmændene efter lønningsloven af 2/7 1870 således på første trin:

Departemenetschefer	5.200 kr.
Kontorchefer	3.200 kr.
Fuldmægtige	1.600 kr.[48]

Rigsdagsmændenes vederlag for en gennemsnitlig samling som den i 1881–82 synes at have svaret til aflønningen for det, der kaldtes bestillingsmænd i tidens sprogbrug. Det kan således nævnes, at overbetjente i Københavns politi på samme tid fik 1400–1800 kr. om året og almindelige betjente 700–1400 kr.

Under den forudsætning, der blev fastslået af grundlovens givere, at medlemmernes diæter ikke skulle betragtes som en gage eller som erstatning for tabt arbejdsfortjeneste, men kun som dækning for medlemmernes omkostninger under opholdet i København, synes vederlaget altså ikke at have været helt så ringe, som det umiddelbart kunne se ud. Til opholdet (uden familie) i byen synes det at have været nogenlunde rime-

[45]) Regnskab over indtægter og udgifter i anledning af Rigsdagens 34. ord. samling 1881/82, konto R. Medlemmerne fik diæter, selv om de ikke mødte. Dog blev der fratrukket, hvis de ikke var til stede fra begyndelsen af en samling. Se betænkning herom af 7/4 1875 fra bureauchef Dessau og landstingssekretær van Deurs i Folketingets arkiv med kommentarer fra tingenes formænd, Liebe og Krabbe.

[46]) Hertil kom 900 kr. for »afholdte kursus for stenografer«.

[47]) Først fra 1887 blev bibliotekaren og en arkivar lønnet også i tiden uden for samlingerne.

[48]) Hof- og Statskalenderen 1881, s. 225. En professor (f. eks. i historie) begyndte med en løn på 3200 kr. (s. st. s. 492). I forbindelse med tidens brændende sag, forsvaret, er det påfaldende (se s. st. s. 285), at hærens officerer var så relativt godt aflønnede. De 72 oberster var således betydeligt højere gageret end ministeriernes 10 departementschefer!

ligt, og uden sideindtægter ville medlemmerne med familie kunne opretholde en levestandard som en politibetjent med en vis anciennitet – vel at mærke så længe samlingerne var af samme længde som i 1881/82. I provisorietiden, hvor samlingerne var afknappet til et minimum, blev vederlaget tilsvarende mindre.

Dette måtte uvilkårligt give medlemmerne store problemer, økonomiske bekymringer, som det dog var absolut nødvendigt at tie stille med. Alligevel slap det dog ud nu og da. Den kloge redaktør Hans Jensen, Sorø Amtstidende fortæller om det. Under omtalen af Christen Bergs fængselsophold 1886 skriver han:

»Kun en gang har jeg set ham (Berg) mistrøstig. Det var henimod slutningen (af fængselsopholdet). Men det var ikke ham selv, men sagen det gjaldt. »Jeg tror, Jensen«, sagde han, »at min politik vil strande på de to måneder. Der er alt for mange rigsdagsmænd, som ikke vil undvære diæterne for de lange samlinger«.

Ung, som jeg var, godtroende overfor mennesker, afviste jeg denne tanke som alt for urimelig. »Ja, se nu ad«, sagde Berg.

Jeg må tilstå, at der gik ikke ret lang tid, før en meget ubegavet, men hensynsløs frue, gift med en kendt rigsdagsmand i hidsighed kom til at sige: »Vi har ikke råd til at nøjes med, at min mand kun får diæter i to måneder« ... Manden fulgte mig ud og gjorde undskyldninger for hendes sårende udtalelser.«[49]).

Efter det Skeell'ske intermezzo i 1881 med lovforslaget om forøgede diæter og med den stigende politiske spænding i årene derefter var en forhøjelse af medlemmernes diæter blevet umuliggjort foreløbig, uanset at der samtidig foregik en nu lidt hurtigere stigning i det almindelige pris- og lønniveau. Med det store forlig i 1894 kom partierne på lidt bedre talefod, og diætsagen kom nu op igen. I begyndelsen af 1895 førtes der forhandlinger mellem ministrene og partiernes ledere. Der var tilsyneladende enighed om en forhøjelse fra 6 til 10 kr. pr. dag. Uvist af hvilken grund kom sagen dog ikke længere – der forelagdes ikke forslag derom, og sagen måtte da atter hvile, indtil det længe ventede systemskifte indtrådte i 1901[50]).

I oktober 1902 henvendte den da nyvalgte frikonservative formand for Landstinget, H. N. Hansen sig til indenrigsminister Enevold Sørensen med spørgsmålet, om tiden til en forhøjelse af vederlaget nu ikke var kommet[51]). Ministerens svar af 28/10 var nedslående. Ministeriet var enigt om, at så længe skattereformen ikke var vedtaget, kunne der ikke være

[49]) Hans Jensen: Politiske personer og begivenheder (1917), s. 179.

[50]) Høgsbros dagbøger II, s. 192, 31/1 1895. Betegnende nok ønskede P. A. Alberti ikke nogen diætforhøjelse.

[51]) Det følgende hviler på akter i Folketingets arkiv. Bureausager 1902/03.

tale om højere dagpenge: »Altså, den i fortrolighed skete henvendelse må i fortrolighed besvares med, at denne samling ikke kan anses for den rette til at ordne denne sag. Deres ærbødige Enevold Sørensen«. Brevet kan ikke undgå at efterlade indtrykket af den løftede pegefinger med sit halve løfte om belønning, hvis tingene arbejdede »ordentligt«.

Hen i februar 1903 kunne det forudses, at Folketinget ville fuldføre skattelovene i samlingen, og Rigsdagens to formænd, H. N. Hansen og Herman Trier sendte da en fortrolig trykt skrivelse til tingenes gruppeformænd, hvori der underhånden ønskedes udtalelser om et forslag om at forhøje diæterne fra 6 til 8 kr. pr. dag, dog mindst til 1500 kr. pr. år. Alle gruppeformændene, principielt også Danneskjold-Samsøe for Landstingets højre, gik fuldt og helt ind for forslaget, og vejen skulle således synes fri til at gennemføre den længe tiltrængte reform. Men Landstingets højre indtog den principielt set afgørende holdning, at det ikke ønskede forslaget fremsat af tingenes formænd, altså som en intern rigsdagssag, men fremsat som lovforslag fra regeringen. Det blev Landstingets vilje, der blev afgørende. I den følgende samling 1903/04, forelagde konseilspræsidenten (hvorfor mon ikke indenrigsministeren?) et forslag[52]; men vel at mærke ikke det, som tingenes formænd havde ønsket. Forslaget lød:

»Den Rigsdagens medlemmer tilkommende daglige godtgørelse bestemmes til 10 kr. for hver dag Rigsdagen er samlet i tiden fra den ordentlige rigsdagssamlings begyndelse og til udgangen af finansåret, og til 6 kr. for hver dag Rigsdagen i øvrigt er samlet.«[53])

Hermed genoptog man altså den gamle sag om samlingernes længde – medlemmerne skulle »straffes«, hvis møderne gik ud over 1. april. Men forhøjelsen af det almindelige vederlag var så klækkeligt og sagen så penibel, at den gik gennem 3 behandlinger i Folketinget, uden at noget medlem tog ordet, og blev vedtaget i Landstinget med 43 stemmer mod 8[54]).

Loven fik 13 års levetid. Det var de ekstraordinære forhold under 1. verdenskrig, der rejste behovet for en ny forhøjelse af rigsdagsmændenes vederlag eller snarere, at det lavere vederlag uden for perioden 1/10–1/4 virkede urimeligt i en tid, hvor tingene var samlet så at sige året rundt på grund af krigen. Ændringen, der fremførtes som et privat lovforslag fra 7 partigrupper i Folketinget, gennemførte daglige diæter på 10 kr., også efter 1/4. Det blev vedtaget uden bemærkninger af nogen art ved tre behandlinger i hvert af tingene, og det på to dage, som om det hastede overordentligt[55]).

[52]) Det må da kaldes direkte forkert, når indenrigsminister Sigurd Berg i 1920 kategorisk hævdede: »Det har altid været en rigsdagssag at fastsætte tingenes diæter, det har ministeriet ikke blandet sig i«. Landstinget 1919/20 sp. 2333.

[53]) Till. A. 1903/04, sp. 2943.

[54]) Lov nr. 203 af 19/12 1903, gældende fra den pågældende samlings begyndelse.

[55]) Lov nr. 185 af 31/3 1917. 4 stemte imod i Folketinget, ingen i Landstinget.

Nu gik der kun godt et år, førend det var galt igen. Den 28/6 1918 forelagde Klaus Berntsen på fire partiers vegne forslag om forhøjelse af diæterne fra 10 til 15 kr. »på grund af dyrtiden« – og inden solen var gået ned samme dag, havde det passeret enstemmigt gennem begge ting[56]).

Men allerede på det tidspunkt var det gamle system fra Junigrundlovens tid med daglige diæter blevet undergravet. Ved Grundloven af 1915 var det lille ord »daglig« i § 33 om vederlag til Rigsdagens medlemmer blevet slettet og vejen til et fast årligt vederlag beredt. Flere grunde kunne tale for en ny, udvidet form for ydelse til parlamentarikerne. I løbet af årene efter århundredskiftet var en relativt større gruppe af lavtlønnede blevet indvalgt i Folketinget: socialdemokratiske arbejdere og håndværkere og radikale husmænd. Dertil kom, at samlingerne siden ca. 1909 var blevet alvorligt forlængede med ekstraordinære samlinger, der ofte gik sommeren over og først sluttede få dage, førend den ny samling begyndte[57]). Endelig, men ikke mindst må sagen ses i sammenhæng med udviklingen i embedslønningerne udenfor Rigsdagen. Når diætspørgsmålet var urørligt inden systemskiftet, hang det som tidligere nævnt snævert sammen med Folketingets utilbøjelighed til at efterkomme de konservative regeringers forslag til lønningslove. Efter 1901 måtte Venstre, omend nødtvunget, »tage hænderne op af lommen« på dette område[58]). Fra 1902 og helt op til 1919 vedtog Rigsdagen hvert år lov om et midlertidigt tillæg til tjenestemænd. Tillægget kunne måske danne en rimelig motivering til diætforhøjelsen for Rigsdagen af 1903. Fra 1916 føjedes hertil årlige love om dyrtidstillæg til tjenestemænd[59]), hvilket kunne motivere diætforhøjelserne 1917 og 1918. Afgørende blev imidlertid gennemførelsen 1918–19 af den første samlede tjenestemandslov for hele statens områder, der instituerede konjunkturtillægsordningen og gav en kraftig lønstigning[60]).

Da statslånskrisen 1919 og senere påskekrisens storme havde lagt sig, fremkom der i juni 1920 et forslag, der helt omkalfatrede det gamle vederlagssystem for rigsdagsmedlemmer. Man erkendte nu, at det skulle være mere end blot dækning for udgifter ved opholdet i København – det skulle være en slags løn, selv om ordet ikke blev brugt. Efter forslaget skulle medlemmer, der boede i København, have 4000 kr. om året, me-

56) Lov nr. 364 af 1/7 1918.

57) Det skete således 1908–09, 1913–14 og derefter uafbrudt til 1920.

58) Første gang ved lov nr. 45 af 26/3 1902.

59) Første gang ved lov nr. 119 af 17/4 1916.

60) Lov nr. 489 af 12/9 1919. Da det nedenstående forslag forelagdes 26/6 1920, sagde ordføreren Søren Svendsen (formand for det nyetablerede lønningsråd): »Rigsdagen skal ikke først sørge for sig selv. Rigsdagen har nu sørget for, at der til alle dem, som arbejder for staten, ydes et passende vederlag ... og bagefter har Rigsdagen så sagt: Til sidst tænker vi også på godtgørelsen for det arbejde, der gøres af Rigsdagens medlemmer.« Folketingstidende 1919/20 sp. 6510.

dens de, der boede mere end 20 km fra byen, skulle have 5200 kr., hvortil kom tjenestemandslovens konjunkturtillæg, dengang 24 %[61]).

Forslaget blev fremført i al stilhed under de ellers ret stormfulde forhandlinger om ændringer i valgkredsene i juni 1920. Fem menige medlemmer repræsenterende hvert af de store partier forelagde forslaget i valglovsudvalget – ikke som et ændringsforslag, men som et underændringsforslag til et ændringsforslag om en række andre paragraffer! Det eneste ved forslaget, der blev imødegået ved 2. behandling, var systemet med to »Lønklasser« for medlemmerne alt efter deres bopæl. Slengerik harcellerede vittigt over disse »første- og andenklasses« politikere[62]). Men differentieringen, der endnu anvendes, havde sin specielle baggrund, som Rigsdagen var uden indflydelse på: Københavns skattevæsen havde tidligere på århundredet resolveret, at medlemmer med bopæl i byen var fuldt skattepligtige af vederlaget; derimod var dette skattefrit for medlemmer fra resten af landet. Dette blev nu ændret til, at halvdelen af vederlaget for samtlige medlemmer blev skattepligtigt. Ændringen blev lovfæstet på en utraditionel måde, idet den kun er fastslået i det stenografiske referat af den tale, som ordføreren for de fem forslagsstillere, Søren Svendsen, holdt under valglovsforhandlingerne. At der var tale om en slags lovgivning fremgår af følgende passus i talen: »Hvis skatteligningsmyndighederne ikke vil gå ind på den betragtning, som jeg antager hele Rigsdagen er enig om, kan der senere blive anledning til at forandre bestemmelsen i skatteloven« – Altså en henstilling til embedsmændene om at afholde sig fra yderligere fortolkninger[63]).

Med omlægningen af vederlaget til rigsdagsmænd i 1920 var skabt det aflønningssystem, der i sine hovedtræk endnu er gældende. Valglovens bestemmelser om vederlaget er ganske vist blevet ændret talrige gange siden 1920, oftest for at hæve beløbene i overensstemmelse med tjenestemandsloven. Men man stod fast på niveauet: lønnen for en fuldmægtig/ekspeditionssekretær i ministerierne. Debatten om vederlaget for politisk arbejde har dog alligevel i de sidste år været livlig og er i nogen grad blevet kædet sammen med spørgsmålet, om der er opstået en tillidskrise mel-

[61]) Differentieringen af vederlaget efter medlemmernes bopæl er nu indført i de fleste demokratiske lande. Men Danmark var, iflg. M. A. P. Schepels artikel s. 201, det første land, der gennemførte det.

[62]) I 1948 (lov nr. 279 af 9/6) indførtes 3 »zoner«, nemlig 1) mindre end 20 km fra København, 2) mellem 20 og 75 km fra byen og 3) resten af Danmark. I 1954 (lov nr. 193 af 11/6) ændredes zone 2 til at omfatte hele Sjælland (men ikke Lolland Falster). Rigsdagst. F. 1919/20 sp. 6513–19.

[63]) Bestemmelsen om vederlagets beskatning blev ændret i 1954 (lov nr. 193, 11/6) således, at vederlaget blev delt op i et skattepligtigt grundbeløb ens for alle og et mindre, skattefrit omkostningstillæg efter bopæl. Dette princip er stadig gældende.

lem Folketinget og vælgerbefolkningen[64]). BT udtrykte det ved spørgsmålet (lederen 13/4–72): »Er det direktører vi skal have eller er det tillidsmænd?«

Samtidig er problemet blevet omdebatteret i lokalstyret: hvad er et rimeligt vederlag for medlemmerne af amtsråd og kommunalbestyrelser? Efter den store reform, der trådte i kraft fra 1/4 1970, indskrænkedes antallet af amter fra 21 til 13, og tallet på kommuner reduceredes fra 1367 til 257 samtidig med, at det lokale selvstyre udvidedes betydeligt. En relativ begrænset skare af kommunale politikere er således blevet pålagt en betydelig arbejdsbyrde, og hvordan skal det betales? For de lokale »ministre«, borgmestre og amtsborgmestre har man erkendt, at arbejdet er heltidsbeskæftigelse og derfor fundet lønninger på årsbasis, der varierer efter størrelsen af den administrative enhed. Men de menige medlemmer af kommunalbestyrelser og amtsråd lønnes stadig lige som folketingsmedlemmer før i tiden ved beskedne diæter pr. møde[65]). Diskussionen om en reform har navnlig fået perspektiv, efter at der i efteråret 1972 viste sig et ikke ubetydeligt frafald af medlemmer i de kommunale råd. I Herstedernes kommune udtrådte således 7 ud af 17 medlemmer i perioden 1970–72 og i Skanderborg byråd noget lignende, de fleste med den motivering, at de fandt arbejdsbyrden for stor. At man er på vej til en egentlig aflønning af kommunalpolitikere synes klart, men foreløbig holder indenrigsministeriet sig forsigtigt tilbage og søger at afbøde kravene ved små forhøjelser af diæterne og samtidig åbne adgang for, at medlemmer, der direkte kan dokumentere tabt arbejdsfortjeneste, kan få en vis forhøjelse af diæterne.[66])

Hvordan ville det danske folk være repræsenteret i Folketinget, hvis der slet intet vederlag blev givet? Ville det blive et ensidigt overklasseparlament eller ville interesseorganisationerne for de mindre bemidlede klasser sikre sig økonomisk grundlag til aflønning af de repræsentanter, der kunne blive valgt? Spørgsmålene lader sig ikke besvare entydigt, lige så lidt som det omvendte: ville den sociale repræsentation ændre sig, hvis man f. eks. femdoblede det nuværende vederlag?

Af udviklingen fra det relativt lave diætsystem til de nuværende tjene-

64) I april og oktober 1972 rejstes kravet om højere vederlag i pressen og en livlig avispolemik om sagen belyste spørgsmålets principielle sider interessant. Se Berl. Tid. 11., 12. og 13/4 samt 17/10, BT 13/4, Aktuelt s. d. og Jyllandsposten 14/4 1972.

65) Efter bekendtgørelse nr. 97 af 20/3 1970 gives 12 kr. pr. dag, med tillæg pr. 1/3 1973 svarende til 73 kr. men kun, hvis mødet har fundet sted om dagen mellem kl. 7 og 18 og har varet mere end 4 timer. En detaljeret redegørelse for de kommunale diætregler er givet i tidsskriftet Danske Kommuner 6/1 1971 s. 3–9.

66) Lovforslag nr. 109 af 29/11-72. I motiverne meddeles, at ministeren agter at hæve diæterne fra 12 til 14 kr., svarende til lidt over 85 kr. pr. dag.

stemands-lignende vederlagsregler, som den ovenfor er skitseret, kan nogle generelle konklusioner næppe udledes. Der er ganske vist siden 1848 foregået en radikal ændring af de sociale klassers repræsentation i tinget; men det synes utænkeligt, at den gradvise forhøjelse af vederlaget siden 1903 skulle have nogen indflydelse herpå.

Det almindelige indtryk, der bestyrkes af diskussionen indenfor den kommunale sektor i de sidste måneder, er altså, at vederlagets størrelse ikke er afgørende for den sociale struktur i de politiske organer. Når der stadig er visse sociale grupper, der er og altid har været klart underrepræsenterede i Folketinget, således detailhandlere, husmænd og funktionærer i privat erhverv, skyldes det ikke vederlaget, men snarere den omstændighed, at de pågældende erhverv ikke kan forlades for en tid og stadig forventes at eksistere nogle år efter. Bortset fra en ganske lille skare af partiførere er det at være folketingsmand stadig kun et hverv, ikke noget erhverv – dertil er det alt for usikkert. Dette usikkerhedsmoment overfor fremtiden efter det næste valg spiller nok en væsentlig større rolle, når de opstillede kandidater tager deres beslutning, end vederlagets størrelse.